

د اوسني مخکښ شعرو ادب ټولپېژندلی استازی

بناغلی او منلی عبدالغفور لېوال

مرکه وال : انجنیر عبدالقادر مسعود

(لومړۍ برخه)

دا پلا درته د پښتني- افغاني فرهنگ له مخکښو څېروسره د مرکو په لړکي يو داسي نوښتگر ليکوال او ويناوال در پېژنو، چي په ټوله رښتینولۍ يي خپلي پنځوني د افغان اولس د وياړونو او دردونو ځلوني او انځورني ته ځانگړي کړي دي. زموږ دغه پياوړی ليکوال او نوښتگر شاعر گران او منلی عبدالغفور لېوال دی. ده په خپل ځوان منگ (۳۸کلنۍ) کي گڼ څېړنيز اثار او ادبي پنځوني چاپ ته سپارلي او نور ډېر څه يي د چاپي او برېښنايي رسنيو له لاري خپاره کړي دي.

موږ د دغه هڅاند او پياوړي پوهيال او فرهنگيال د اند و ژوند د ښه ترا پېژندنې په موخه د يو لنډ ژوند ليک په ملتيا دڅو نوموړو علمي او ادبي څېرو ليدتوگي تر لاسه کړي دي. هيله ده، ورسره نوري څرگندتياوي به يي هر گوره، له شعري بېلگوسره د مرکي په ترڅ ترڅ کي درنو مينه والو ته وړاندې شي. دا تاسي او پياوړی ويناوال لېوال صاحب.

بناغلی عبدالغفور لېوال د علي محمد خان زوی دی. دی په خټه صاحب زاده حسين خيل دی چې پر (۱۹۷۴) زيږديز کال د کابل ولايت د (موسهي) ولسوالۍ په يوه درنه کورنۍ کي زيږيدلی دی.

نوموړي خپلي لومړني زده کړي د کابل ښار په اعتبار خان ليسه کي او خپلي لوړي زده کړي يي پر (۱۳۷۲ل) کال د ننگرهار پوهنتون د ژبو او ادبياتو په پښتو څانگه کي پيل او يو کال وروسته د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي په پښتو څانگه کي تر سره

کړې دي. پر (۱۳۸۳ل) کال د یو سکالر شپ (بورس) له مخې امریکا ته ولاړ او په ژورنالیزم او سیاسي علومو کې یې خپل څانګپوهیز لاسوند له (مریلنډ پوهنتون) څخه ترلاسه کړ.

رسمي، علمي او ټولنيزې چارې او دندې:

- پر (۱۳۷۴) لمريز کال د (هنداره) خپروني خبريال او د کتنپلاوي غړی.
- پر (۱۳۷۴-۱۳۷۶ ل) کال د کابل پوهنتون د فرهنگي شورا مرستيال.
- پر (۱۳۸۰-۱۳۷۷ ل) کال دافغانستان د مرستو د بشري حقوقو د څانگې غړی.
- پر (۱۳۸۰ ل) کال په کابل کې د (جگړې او سولې د راپور جوړونې د انستيتوت) لومړنی کتونکی(اډيتور) او مسوول.
- پر (۱۳۸۱ ل) کال په کابل کې د آزادۍ راډيو د پښتو څانگې کتونکی او خبريال.
- پر (۱۳۸۱-۱۳۸۲ ل) کال د افغانستان د اساسي قانون د کميسيون د مطبوعاتي څانگې مشر او د دارلانشا وياند.
- پر (۱۳۸۴ل) کال د افغانستان د وزيرانو شورا فرهنگي سلاکار او د فرهنگي چارو د ادارې مشر.
- په هېواد کې دبېړنۍ لويې جرگې لپاره د هېواد دليکوالو، شاعرانو او ژورنالستانو غوره شوی استازی او د اساسي قانون د لويې جرگې د رسنيزو چارو دسمون پازوال.
- له (۱۳۸۵) لمريز کال راهيسي د افغانستان د سيمه ييزو څيړنو (مطالعاتو) مرکز لومړنی مشر دی چې د علومو اکاډمۍ ترڅنگ د يوه علمي - څيړنيز مرکز په توگه پرانيستل شوی دی. همدارنگه دافغان ادبي بهير، رشاد کره کتنې او د ((علم او ادب د خپراوي ټولني)) همپښنی غړی هم دی.

چاپ شوي څيړنيز او پښخيز آثار يې په لاندې ډول دي:

- د شعرونو لومړنی ټولگه ((مخه بڼه او دوه منظومي)) يې پر (۱۳۷۶ل) کال په پېښور کې چاپ شوي ده.
- دويمه شعري ټولگه (ژړا ، اور ، مينه) يې پر (۱۳۷۷ل) کال په پېښور کې چاپ شوي ده.

- د (هوسۍ تاريخي، حماسي منظومه) يې پر (۱۳۷۸ل) کال په پېښور کې چاپ شوي ده.

- د (ارشاک او اوشاس تاريخي، حماسي منظومه) يې پر (۱۳۸۰ل) کال په پېښور کې چاپ شوي ده.

- د (ورينمو تول) د پښتو شعر اوسمهالي بهير کره کتنه يې پر (۱۳۸۱ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (ماشومانو لپاره کيسې او بوختياوي) يې د ماشومانو د ادبياتو په اړه پر (۱۳۸۱ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (نيلو فرو کيسې) راتولونه (دافغان بنځو په اړه د بيلابيلو ليکوالو کيسې) يې پر (۱۳۸۱ل) کال په پېښور کې چاپ شوي ده.

- د (کله چې ته خپه شې) شعري ټولگه يې پر (۱۳۸۲ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (نه ته مې هيره نه وي) شعري ټولگه يې پر (۱۳۸۴ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (تړای بنځې، ژباړه) اثر يې (له اروابنادر اسد اسمايي سره گډ) پر (۱۳۸۷ل) کال په کابل کې چاپ شوي دی.

- د (بنځې لام او ايلينو، تاريخي، حماسي منظومه) يې پر (۱۳۸۸ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (ادبي يادښتونه، د خيرنيزو مقالو ټولگه) يې پر (۱۳۸۹ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (ته زما ټوله شاعري يې) شعري ټولگه يې د لومړي ځل لپاره پر (۱۳۸۹ل) په کابل کې او د دويم ځل لپاره پر (۱۳۹۰ل) کال په پېښور کې چاپ شوي ده.

- د (اروايي بنامار) د پوهاند سيد بهالدين مجروح پښتو ادبي آثارو رواني څېړنه يې پر (۱۳۸۹ل) کال په پکتيا کې چاپ شوي ده.

- د (دربيمه لاره، دسياسي - ټولنيزو مقالو ټولگه) يې پر (۱۳۸۹ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (شعري سېمبولونه ، د ادبي تيوري په اړه علمي رساله) يې پر (۱۳۹۰ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (راه سوم، سياسي ټولنيزې مقالې ، د غوث جانباز دري ژباړه) يې پر (۱۳۹۱ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده.

- د (افغانيزم ، سياسي ټولنيزې مقالې) يې پر (۱۳۹۱ل) کال په کابل کې چاپ شوي ده. او له (سل) څخه ډيرې علمي سياسي، ټولنيز او مسلکي مقالې يې د هيواد په مهالنيو کې چاپ شوي دي. ځيني ناچاپ کتابونه هم لري چې ډير ژر به چاپ شي.

- اکاډيميسن پوهاند عبدالشکور رشاد چې د پښتو ادب يونوميالي او پوخ ليکوال دی، د ليوال صاحب د يواثر په اړه چې (د هوسې منظومه) نوميرې شپږ مخيزه سريزه کښلې ده. ده په خپله سريزه کې عبدالغفور لېوال يو رمزنگار شاعر بللی او زياته کړې يې ده، چې د هوسې ډرامه په پښتو ادب کې د خپل اسلوب له مخې، د رمزنگارۍ يوه ښه بيلگه ده. استاد رشاد صاحب وايي:

(دلته مور وينو چې زمور ځوان رمزنگار په څومره مهارت د وطن پلورونکو او پردي پالو له مخه څخه د چل او دروهي نقاب هيسته کړی دی. څوک چې د هوسې ډرامه ولولي يا يې واورې زه باور لرم دا به ومني چې په دې ډرامه کې د پښتو ترکيب او تسلسل (plot) څومره ابتکار لري.

ما فوق الطبعيت کردارونه پکښې نسته، تشبیهات او استعارې يې په زړه پورې دي تخيل يې عالي دی، د بيان ژبه يې اغيزناکه، سليسه او محاورې ته نژدې ده - مکالمې يې له حال او محل سره برابري دي، ابتذال نه لري ځيني مکالمې يې د دښمنانو په مقابل کې خصمونه او نفرتونه پاروي، ځيني مکالمې يې د وپارونو د بيا ژوندانه هڅې او د غرور غريزي له خوبه پاڅوي.

د خوشالۍ خبره ده چې زمور ځوان شاعر توانيدلی دی د ډرامې د لوستونکو يا اوريدونکو په زړونو او ذهنونو کې د وطن سرشاره مينه او د وينتابه ښاغلي هڅې د افتخاراتو د راستنولو له تودې جذبې سره وڅوځوي...

ښاغلي ليوال په خپلو شعرونو کې د افغاني ټولني ريښتيني څيره له ټولو ورپېښو درونو او کړاوونو سره په ډيره ميرانه او زړورتيا په شاعرانه احساس او هنرمندانه ژبه خپلو هيوادوالو، لوستونکو او اوريدونکو ته په ډاگه کړې ده. ده ته خدای پاک يو لوی ادبي او

شعري استعداد او وړتيا وړ په برخه كړې ده. ده د خپل لوړ فكر او رياضت په هڅو خپل شعري موخه او پيغام له جوليز او مانيز پلوه پسوللي او رنگين كړي چې ته به وايي سړی د يوه هنري فلم ننداره كوي. دې بيلگو ته يې خيږ شئ :

د يو خړ ماينام فضا ده په دره كې
لومړني ستوري سترگگ وهي آسمان كې
د درې له دواړه لوريو شنو ځنگلونه
دچنچنو غږ لا اوس هم پورته كېږي
چېرې بوم غږ رابهر كړي له ځنگله نه
داسې بنكاري شپه په بېره را روانه
يو كاروان راځي په لاره له چتراله
دوه سپاره يې مخامخ شول په دره كې
يو سپين آس پرې اسماني ټيكری رپېږي
په سمند باندي يو دنگ زلمی بنكاريږي
په چوپتياكې سپاره مل دلوۍ كاروان شول
په ځنگله كې چې خاموش جوړه مارغان شول
په دره باندي رڼا دسپورمۍ راغله
سيند دستورو شنه هينداره شوه ځليږي
يوې بنكلي سر د پلار پر ټټر ايښي
په ركاب كې يې دځوان توره ځليږي

او يا وايي:

روح لکه هېنداره

زر ځلي كافر شومه بيا دې مسلمان كړمه
زه له ختو جوړ ادم مينې دې انسان كړمه

روح مي آيينه غوندي ته يې د بنکلا تصوير
خومره رانبردي شولي خومره دي جانان کر مه
تا ته چي درگورمه څنگه به مومن شمه
ستا په عشق کي ډوب يمه څنگه دي ايمان کر مه
څاڅکي د شبنم يمه پروت په يوه شنه پاڼه
يو ځل که راوگوري څاڅکي به باران کر مه
هره ساه مي زړه کي يې هره ساه مي سترگو کي
چېرته دي پيدا کر مه چېرته دي پنهان کر مه

- پوهاند دوکتور مجاور احمدزيار، چي زمور د هيواد نوميالی فرهنگيال څوارخيز منلی شخصيت ژبپوهاند او ادبپوهاند، ليکوال، رسنوال او تکړه وينا وال دی د بناغلي غفور ليوال د شعري ټولگي په اړه، چي (ته زما ټوله شاعري يې) نوميري، په خپله يوه ليکنه کي داسي کښلي دي:

[(ته زما ټوله شاعري يې)] يو زړه راکښونکی شاعرانه نوم دی چي دپښتني- افغاني ځوان پښت استازندويه نوښتگر شاعر غفور لېوال پکي د خپلي ازادې او نيم ازادې ريالپستي شاعرۍ گردې پنځوني په يوځايي ډول رانغښتي دي. شاعرانه نوم يې په دي بولم چي زما په څېر، د ژبني هنر او بيا يې د هنري ترين ځېل نور مينه وال ځني د يوي رښتيني او نوښتگرانه شاعرۍ جاج اخېستلای شي، يو داسي نوم چي په ليدو او اورېدو سره مو د يوه ورته نومولي انځور د ذهن پر پرده راټوکېږي. که نه، له وچ کلک دوديز نامه ((کليات)) څخه، له پنډوالي او پېروالي پرته، بل څه جاج رامخته کېدای شو!

نوره د هرچا خوبښه او خورمنځ چي پخپله غفور لېوال څه وړ شاعر نوموي، خو زه يې د تېرو هېرو او نوو حماسو تاندوونکی او پنځوونکی بولم، او له همدې ليد توگي اوگوټپېره يې د ارزولو يوه هڅه کوم.

- د بناغلي پوهاند دوکتورزيار صاحب د خبرو پر استناد د بناغلي ليوال په شعرونو کي د پخوانيو او نويو حماسو اغيز، کليوالي او تاريخي کرکټرونه او وبييانگه په ډير ښکلي او زړه راښکونکي شکل داسي انځور شوي دي، چي د هر با احساسه انسان جذبات او ولولي راپاروي. لکه دا بيلگي :

د هيندوکوښ پر هسکو څوکو وي لا واورې پر تي

خو پسرلی د کاپیسا مېلمه و
او په بگرام کې د گلونو څپو
د آریایي پېغلو لمنو ته عطرونه شیندل
پاس په دره کې لمر ته
ځنگلونه بیا وینېدل
د کاپیسا دښتې وې ټولې له غاتولو ډکې
د پسرلي داسې ښایسته ورځې وې
چې د بگرام مانی کې
د ښادۍ ډول اتن ته وگرزیده
زلمېو واچولې ځنې ورته
پېغلي گیدی گیدی را تاوې شولې
گرده کړی یې د اتن جوړه کړه
سرې عنابي پپالي راوگرځېدې
ښکلیو ساقیانو ډک ځمان گرځول
شپه چراغانه لکه ورځ ښکاریده
دخوشالی او د ښکلا شیبو کې
کوم مساپر چانه پوښتنه وکړه
چې دغه جشن دا ښادي ولې ده؟
دومره بې حده خوشالي ولې ده؟
کاپیساوال ورته ځواب کې وویل:
تر تا قربان شم ناخبره وروره
د آریایانو دبرې په خاطر

زمور د خپلي خپلواکي په خاطر

....

پايله:

عشق په اسمان کې د ارشاک او اوشاس لاره څاري
عشق آريانا څخه د خپل ابدیت نښې خپل دربارته غواړي
عشق د محبوبو له موسکاسره د بل جهان سفر پيلوي
عشق سرنوشت څخه کسات اخلي
عشق يوه لويه هنگامه جوړوي

عشق

يوه

داسې

افسانه جوړوي.

او يا وايي:

زمور کلی زمور مېنه
د لوړو څوکو هسکو دنگو غرونو
د سردرو د شنو لمنو خواکي
هلته يو کلی وو د ميني کلی
زه د دې کلي شپونکی
لا ډېر زلمی وم چې په مینه پوه شوم

....

شمه اوچته، غاړه هسکه، يو سوېمن شهزاده

د هسکو غرونو د گوربت په شاني

خومره مغرور خومره واکمن شهزاده

چي بي لات دېو يوځلي بيا وو پر گونډو راوستی

لکه فاتح ابدالي

....

- ښاغلي ډاکتر صاحب بېرک ارغند هغه نوميالي او وتلي ژورنالیست، نوښتگر او مخکښ داستان لیکونکی دی، چې د ده نوم دیونامتو داستان لیکوني په توګه زموږ د هیواد د ادبیاتو په تاریخ کې څرګنده او ځلانده بیلګه ده. دی په خپله یوه لیکنه کې د ښاغلي لیوال د ادبي او فرهنگي شخصیت په اړه داسې وایي:

(مسعود عزیز و ګرامی با این فصلی که گشوده اید (منظورم تبجیل و معرفی نویسنده ګان و شاعران کشور است) به یقین به بیان نیت نیک تان ، شایسته پرداخته اید و ادای این دین ژورنالیستی ، فرهنگی ، ادبی و افغانی تان سزاوار تحسین و ستایش است. امید دارم از ادامه اش خسته نشوید.

خوشحالم که این بار با پرداختن به شاعر ګرانمایه ، آگاه ، و شیرین کلامی چون جناب عبدالغفور لیوال پرداخته اید که اشعارش همیشه تازه ګی ، جنبش و تحرک دارد و خواندنش روح و روان آدمی را شاد میگرداند . به قول دانشمندی (زنده ګی را به وسیله قلم بر کاغذ جاری میسازد).

میدانیم که یک اثر ادبی به ویژه یک پارچه شعر تنها در زمان خلق شدنش به وجود می آید نی پیش از آن با طرح و نه پس از آن با بازنگری و زمانی میتواند خوبترین گردد که به دنبال حقیقت باشد ، حقیقتی که امروزه دسترسی به آن تقریباً غیر ممکن است و پی غیر ممکن رفتن به نظر من خوبترین است و شعر باید که خوبترین باشد.

(دی شیخ با چراغ همی گشت گرد شهر

کز دیو ودد ملولم و انسانم آرزوست

گفتند : یافت می نشود جسته ایم ما

گفت : آنکه یافت می نشود آنم آرزوست)

جناب عبدالغفور لیوال از جمله شاعرانی دادخواهیست که پی حقیقت راه میزند و پیامهای انسانی خویش را با واژه ها و تصویرهای زیبا و ساده و روان بیان میدارد .

اشعارش مملو از نکته يابيه‌ها و باريک انديشيهاست. اشعارش به آيينه شفافى ميماند که حوادث دردناک کشور را صادقانه بازتاب ميدهد. عمر شان طولانى باد.

- بناغلي عبدالغفور ليوال په خپلو شعرونو کې له هيواد او هيووالو سره، پښتون ټبر، پښتو ژبې او پښتونولي او انسان او انسانيت سره پاكه او سپيڅلي مينه، د پښتني او اخلاقي ارزښتونو، د ملي، ټولنيزو او انساني ولولو او عواطفو په اړه استدلال، منطق، علمي او ادبي څيړنې، يووالي او ورورولي، ملي و كر (هويت)، د آزادۍ او دموكراسۍ غږ، انصاف او عدالت، دخلكو برابرې رښتيني حقوق او ورورگلي، دسولې او سوکالي مفكورې، او د پرديسۍ ژوند په ډير ښكلي سيمبولونو، تصويرونو او خيالونو کې په ډير هنرمندانه شکل او شعري ژبه داسې انځور کړي دي، چې د هر لوستونکي او اوريدونکي په ذهن او زړه کې ښکلا او مينه راپاروي، او ترينه خوند و پند اخلي. د بيلگې په توگه د ده دا بيتونه لولو:

اوبنکه

جانانه د خوړو سترگو تصوير سره دې ژاړم
د خوب او خيال له تور اوسپنې تعبير سره دې ژاړم
دا تا راته ويلي و چې بند کې به مې ساتي
ته نه يې د يادونو له زنځير سره دې ژاړم
ستا اوبنکه مې تاويزکړه گرځومه يې په غاړه
له پير سره دې ژاړم له فقير سره دې ژاړم
بس تا کې چې اوسيرم ليونۍ يمه وطنه
خندا سره دې خاندم او له وير سره دې ژاړم
برخليک دې دى چې خپله مينه خښه کړې په خپله
ليواله بدقسمته له تقدير سره دې ژاړم

او يا وايي:

يو ټاپو د جذاميانو

څه مانۍ د نازولو شوي کوشي د دروېز گرو

څه لوی بڼار مو د حسینو جوړمالت شو د سوالگرو
څه درني درني شملي مو شولي لپي د کپ سوال ته
غرونه غرونه لويپي مو نن گرو شوي په جوازگرو
هر زر گرمو آهنگر شو جوړوي په غبرگو لاسو
له نتيکو نه د بنکلو تور کچکول د قلندرو
په لاسو کي د سندرو زولني شوي د ځگيرويو
د رباب د شرنک حجره مو شوه جونگره د کوډگرو
زه بي وسه بي گرېوانه، چېرې وساتم ستا اوبنکي
رانه يووړي مرغلري ها پرديو سوداگرو
کلی نه دی هديره ده يو څو مري په کي گرځي
نه گودر شته نه منگي شته نه کتار يي د دلبرو

....

او يا وايي:

يومسايپر

تو به مي کړي وه چې ماته شوه توبه مي وکړه
شيخ او ساقی سره همدومره گوزاره مي وکړه
ته به مي خوب غوندي په ياد کي ساتي بنکلي ياره
يو مسايپر وم، دلته راغلم يوه شپه مي وکړه
افغانستان غوندي زخمي زرگی مي راوړ درته
جا نانه راشه، شوندي راوړه څه چاره مي وکړه
دي ته دي هم لويه گناه وويل زما قاتله
چي ځنکدن کي دوطن خواته سجده مي وکړه

زه ستړی نه وم خو پښتو مې مخ ته ودریده
توره مې ماته کړه دښمن سره جرگه مې وکړه

او یا وایي:

د لنډیو شرنګ

شب پرست یم خپل یزدان سره مې شپه ده
ستا له زلفو او باران سره مې شپه ده
مجلسی یاران مې ستوري او سپوږمۍ دي
مساپریم شنه آسمان سره مې شپه ده
ستا د سترگو څه نیکمرغه اسارت دی
چې له تیراوله کمان سره مې شپه ده
له گونګرو یې د لنډیو شرنګا اورم
ستاله تیک او له پیزوان سره مې شپه ده
چې ویده شمه بس جنګ په خوب کې وینم
ستا د حسن له افغان سره مې شپه ده

او یا وایي:

مات غرور

پورته دي باڼه کړه د ادا په غېږ کې شپه راکړه
ووروه زلفي د ښکلا په غېږ کې شپه راکړه
شونډو کهنگارو ته د مینې د آیت په نوم
شونډې را نږدې کړه د دعا په غېږ کې شپه راکړه
زه یم، یو څو اوبنګي دمه ستا د بارخو سیورو ته
خیر دی مساپر یم د خندا په غېږ کې شپه راکړه

مات غرور خو نه يم چې د ناز غېږ نه مې وشړي
سترگو کې دې خوب يمه اشنا په غېږ کې شپه راکړه
خپل دې يم، پښتون دې يم، غزل دې يم، لېوال دې يم
خار شم پښتني نن د حيا په غېږ کې شپه راکړه

که چيرې د بناغلي ليوال شعرونه په غور سره وگورو، نو دا را څرگنديږي چې د ده په شعرونو کې عيني او ذهني انځورونه په ډير عالي او بنايسته شکل ترسيم شوي دي.
آغلي نجيبه ايوبي چې د دري ژبې يوه پياوړې او تکړه شاعره ده، او کله کله په پښتو ژبه هم شاعري کوي او د بناغلي ليوال د شاعرۍ مينه واله ده په خپله يو ليکنه کې بناغلي ليوال د يو انځورگر شاعر په توگه داسې راپيژني:

(هغه تصويرونه، چې ليوال پخپلو شعرونو کې راوړي، په رښتني توگه مجذوب کوونکي دي، له عملي ژوند او تجربو سره خپله ځانگړې همغږي او پيوستون لري. هر انسان کولی شي، چې خپل ځان او خپله دنيا د ليوال په شعر کې ومومي. انځورگري د ليوال د شعرونو يو له خصوصيتونو څخه ده، دغه انځورگري دومره ښکلې او ظريفانه ترسره کوي، چې زه فکر کوم هغه به ډېر کم کسان وي، چې د ليوال شعر يې لوستی وي او دغه ظرافتونه او نازکخيالی يې نه وي درک کړي...)

په رښتيا سره د ليوال صاحب شعرونه د اولس د رښتيني ژوند او حالاتواصلي او واقعي تصويرونه انعکاسوي. د بيلگې په توگه د ده د شعرونو دا بيتونه گورو.

ژوند لکه سپينې اوبه

خيال د ژوندون نه ساتو دومره بي تدبيره يو
ستا سترگو ته نيغ گورو مورځومره بي پيره يو
ډک خم په سر اروو، وعظ د ملا نه او رو
ښکلو سره مينه کړو نور نو بي تقصيره يو
ژامه د ليوه باسو مرگ مو پرې لوريري نه
ښکار ته کمان نه لرو زړونو ته بي تېره يو
رنگ سره بلد نه يو زړونه مو دي سپين ساده

خيال د انځورگر لولو خپله بي تصويره يو
ژوند سپينو اوبو غوندي غوارو يي نغو غوندي
ستري يي له وينو يو ستري يي له ويره يو

او يا وايي:

پير

بوی د نرگسو له دې باغه په څه ویر وتلی
خیال نه مې پټ ستا دخوږو سترگو تصویر وتلی
کله ماتیري تا گنډلی که جفا کړې که ناز
زړه نه مې تېر و بېر دا ستا د بنو تیر وتلی
ساقی له مخ نه دې نور نه اوري نن زما په گومان
له میكدې څخه ناراضه کوم فقیر وتلی
دا خلک پیژني یوازي د خزان بادونه
له دې د یاره دخوږو ورمو بهیر وتلی
دا مریدان به خو د یو بل په کنایو یادوي
دې خانقاه څخه لیواله د عشق پیر وتلی

پوهاند دوکتور مجاور احمدزیار، چې زموږ د هیواد یو نامتولیکوال، د ژبې او ادب
پیاوړی کارپوه، مخکښ او هڅاند شاعر دی، په خپله یوه لیکنه کې د بساغلي لیوال د
شاعرۍ په اړه داسې وايي:

(گران او هڅاند لیوال د نوي ځوان پښت له هغو گوتشمېرو نوبتگرو شاعرانو څخه گڼل
کېږي چې د بېلابېلو فرهنگي وړتیاوو او بوختیاوو په لړکې یې شعر وشاعري د یوې

ورهنې یا مسلک (proficiency)

تر پورې راخپله کړې او له هماغو رومبنيو ازمېښتونو او نوبتونو راهیسې یې لمن ټینگه
او ترینگه ساتلي ده.

ما دوه کاله وړاندې هڅه کړې وه، د دغه نوښتگر ويناوال د يوځايي ټولگې ((ته زما ټوله شاعري يې)) د درو سرو بوللو په ارزونه کې له دوو (ژب- ښکلاييزو او ژب- انديزو) ټوليو (مقولو) څخه، هغه هم له يوه ځغلنده لیده سره، پر دويمه يوڅه زياته رڼا واچوم او لومړی ((ژب- ښکلاييزه)) ټولۍ يې له لويه سره، په تېره دنننی (هنري) جوله نورو کره کتونکيو ته پرېږدم، چې د ټوليزې شعري کره کتنې له بېلابېلو ارونو او ټول و ټوک سره يې يو مخيزې کروي او ارزوني ته مټې راوغاړي . خو ورسره د انجنير صاحب قادر مسعود مرکې داپلمه پر لاس راگره چې دوروستی اړخ يوه لنډه ارزونه يې هم وکړم، هغه هم د درو ډېرو غورو ځانگړتياوو له پلوه:

لومړۍ- د دوديز بېقافيه نيم ازاد شعر، يا په لويديزه نومونه

((سپين blank))

تر څنگ يې زموږ د غورځنگ په پلويونۍ بشپړ ازاد شعر هم ښه ترا ازمايلي دی.
(بدلمېچ ۳۳۰-۳۱۷)

دويمه- په داسې اکرکې چې په رومانتيکوځېلونو(غزل، ازادو انځوريزو ميناتوريوکې) د هماغه منځني پېر په پلويونۍ پرته او نېغه (افقي او صعودي) انځورگري هممهاله سمبا لوي، لکه په ((تصوير- ۷۳مخ)) کې، خو په داستاني شعر او بيا حماسه کې د نورو نومهالو نو ښتگرو غوندي ډېر زور پر نېغه هغه اچوي، لکه د ټولگې په ورپسې بېلگه ((مساپر)) کې. هرگوره، ورته پرتله او توپير يې د غزلو او بوللو يا سرودونو ترمنځ لا ښه ترا راجوتېدای شي.

درېيمه- تر عيني انځورونو په خوا کې يې ذهني انځورونه هم ښايسته ډير کارولي او په

دې لړ کې يې تشخيص

(personification)، انطباق (animation) ، سپمبولونو (symbols)

او اسطوري (mythes) پوره پام وړ دي.

کيسه يې شعر او حماسي بوللي يې خو سرتريايه په همداسې انځورونو انځورلي او پسوللي دي.

باور دی چې د ننني مخکښ پښتو شعر مينه وال به يې له وړاندې کړو بېلگوڅخه پوره جاج او خوند واخلي.

((ستاسې د ټولو زيار))

- د زیار صاحب د خبرو پر استناد، لیوال صاحب هغه پوخ، نوبستگر او نازکخیال شاعر دی، چې د ده په شاعرۍ کې شعري وپیونه، عاطفي رنگ او ادبي خوند غاړه غړی شوي، بدیعي صنعتونه، استعارات، کنایات، تشبیهات، سیمبولونه یې ډیر زړه راکښوني او په زړه پورې دي. د بیلگې په توګه د ده دا بیتونه گورو:

بارانونه او ډیوي

تیاره ده، ترورمۍ ده، ستا یادونه او ډیوي
له سترگو سره جنگ کوي خوبونه او ډیوي
ستا زلفې یې په مخ دانه وانه وې خورې کړې
بېګاه یو ځای راغلي وو بادونه او ډیوي
ګیډۍ ګن کمیښونه په کې چټې پښتني
واه! ښکلي یوځای شوي دي گلونه او ډیوي
دا خلک خړو کلیو کې بس خپل جانان ته پریردئ
دا خلک درنه نه غواړي ښارونه او ډیوي
په تنده دی په منډه دی ملت مې په تیاره کې
خاونده! یو ځای ورکړې بارانونه او ډیوي

او یا وایي:

د تصویر خندا

جانانه څوک چپرې هم داسې ناروا نه کوي
چې زړه کې ناست وي خو پروا د زړه وا لا نه کوي
دومره ډېر فرق دی ستا د سترګواو د خلکو ترمنځ
خبرې ټول کوي خو هیڅ څوک یې ادا نه کوي
چې ته را ونه گوري روح به مې ځان څه وویني
چې تصویر نه وی آینه چا ته خندا نه کوي

اخر په زمور زرونه د خدای (ج) حسن په خوب و ویني

دغه مین ماشومان هیڅکله گناه نه کوي

وايي مرگ سخت دی روح له تنه جدا کيږي مگر

ما دوطن بيلتون ليدلی هيڅ پروا نه کوي

اوپا وايي:

غځوني

ځلېږي آيينه کي چې بنکارېږي آيينه کي

د خپل بنايست له سترگو راورېږي آيينه کي

ته پانه پانه ژوند يي او زه ذهن د ځنگلونو

آبشار زما شاهد دی چې شنه کېږي آيينه کي

پانه په سجده پرېوتل د اوبنکو په محراب کي

ای حسنه څه مغرور يي خو ماتېږي آيينه کي

جوهر زما د وينو انعکاس کوي ستا مخ کي

دا رنگ د حيا نه دی، چې سره کېږي آيينه کي

زه لاس د انځورگر يم تا به ځنگه کړم راتوله

ته څومره ځانگي ځانگي لا غځېږي آيينه کي

اوپا وايي:

د سترگو ماتې هېندارې

يوڅوک دې په سندرو او په وير يادوي

مريد دی په حلقه کي نوم د پيرياد وي

د زلفو په تړلو موڅوک کله ناز وي

زمور د جنون نښي په زنجير ياد وي

زما د لمدو سترگو ماتې ماتې آيينې
دوينو، اوبنکو منځ کې ستا تصوير يادوي
چې زړونه رانه يوسي خپل بنايست ته شي مغروري
چې زړونه مو رامات کړي نوتقدير يادوي
د يارد نامه توري مې سلگيو کې ماتيري
دا څوک په دې دنيا کې مافقير يادوي

او داسې نور....

- دى په خپلو شعرونو کې د بد مرغېو، وحشت، او له جگړې سره خپله کرکه داسې
څرگندوي.

هو دلته مينه نه شته

دلته هرڅه شته دي خو مينه نه شته
دلته د مور د لاس توده ږوږۍ غلمينه نه شته
دلته رگونوکې شراب گرځي او زړونه په هوس دربيري
دلته زما او ستا په شان وجود کې وينه نه شته
دلته رنگونه دي، غوغا ده او شوخي ډېره ده
دلته سپيڅلي او ساده بنکلا زما د کلي
هغه په سترگو توره او په مخ سپينه نه شته
زه دلته دوى ته خپل هرڅه يادوم
دوى را ته خاندي وايي
هو هلته هرڅه دي او دلته نه شته
وگوره دلته سپينه سوله ده او جنگ هم نه شته
دلته غلام نه شته تالان هم نه شته

دلته يوازي وداني شته و رانول چپرې دي

هو دلته مينه نه شته

خو په لاسو د انسان

د انسان مړينه نه شته

اگست 29 / DC2004 واشنگتن

او داسې نور...

- په دې کې شک نه شته، چې د ليوال صاحب د شاعرۍ ژبه که هغه غزل او که ازاد شعر دی، ډیره ساده، روانه، رنگينه او خوږه ده. د ده شعرونه ډیر بڼکلي او زړه راښکونکي دي. خو دی په پښتو آزاد شعر کې د لوی لاس خاوند شاعر دی.

بناغلی استاد اسدالله غضنفر چې زموږ دهيواد يو تکړه او نامتولیکوال او نوبتگراديب او کره کتونکی دی، په خپله يو ليکنه کې د بناغلي ليوال د شعر او شاعرۍ په اړه داسې وايي:

(په تېرو څو کلونو کې، چې ما د پښتو يو ډېر بڼه ازاد شعر لوستی دی او خوند يې راگرې، هغه د مکتبې په نامه د ليوال صاحب ازاد شعر دی. په دې شعر کې يو ډېر مضبوط پلاټ موجود دی، يعنې د شعر مصري، د شعر جملې او مختلفې برخې يې يو بل سره تړلي دي. موږ معمولا وينو، چې شاعران د شعر د موسيقۍ او يا هم د خپلو احساساتو تر اثر لاندې راځي او ځينې جملې هسې اضافه شعر ته ورواچوي. زموږ په ډېرو نثرونو کې دا ستونزه شته، اما د مکتبې نظم که څه هم اوږد نظم دی، خو بيا هم يوه جمله او که ووايو حتي يوه کلمه هم په کې اضافي نه ترسترگو کېږي. دا زما لپاره يو بارزېسته شی دی.)

د بيگي په توگه د مکتبې د نظم څو بيتونه گورو:

مکتبې

د برکلي صاحب زاده يم

يو مې اس، يوه شری

قصيده مې پخه کړې

گرځومه کوزړی

خوان مريد د څرخي پير يم

رنگ دي ورك شي

كوډي نه كرم

كوډي باسم

بند بختونه خلاصومه

د مئينو زرو ريبار يم

شكرانه مي يا مميز دي يا توتان دي يا مری

څوك دستمال راته خامك كړي

....

څوك راجوره كړي خولی

د بركلي صاحبزاده يم

نجوني گردې رانه تاو وي

تاويزونه رانه غواړي

ملا تل راته په قار وي

سل كپرونه راته وايي

پروا يې ډېره نه كرم

خدايزده ولي د كوز كلي په زلميو باندي گران يم

ما ته راز د دوی معلوم دی

يو د خان په لور مئين دی

بل ليدلي د ملا صاحب لمسی

....

- د ده په شعرونو کې دپاکې اوسپيڅلې مينې او عشق ناز، راز اونياز، سوز او گداز، حسن اوجمال، خلوص، محبت، د سوز وساز سندرې، د طبيعت دمنظورونگينه او هنري بنکلا اود بنکلو الفاظو موسيقيت په ډير نوبتگرانه توگه انځور شوي دي. لکه:

يوه ناوې د سپورمې

سپورمې د شنه ځنگله له ستوني څخه

د پيغلنوب سندرې ويلې او سپېدار ورته نڅا کوله

سپورمې د ستورو سپين پاولي

د خپل کميس پر ټټر وتومبل

او باد ورته په خپلو گوتو

د شپې له څڼو نه د سيند ستنه کې تار واچاوه

سپورمې په خپل تندي د لمر له پله نه خال کېښوده

او د اسمان پر لمن

ورته د وريځو سپين لمنې نجونې

په اتنو سترې شوي

سپورمې شوه ناوې لا شپونکي ورته شپېلې وهله

زما شاعر زرگي يې کېښودل پر رغوي د غروب نکريزي

نو اوس به ورا د سپېدو راشي دا بنايسته ناوې به

د شنه بخت کور ته يوسي...

له (پانه) منظومې څخه

کابل ۱۳۷۴/۸/۴

اویا وايي:

بڼېرا

پېغله چينه کې خپل وړبل جوړوي
او د وړمو ډمې يې مخ ته ده نيولې د اوبو هينداره
د شپونکي گام نه تيره رغري د چيني لوري ته
او پرې ماتېږي د اوبو هينداره
پېغله بنېراوې کوي
شپونکي يې لمانځي په سلام د ميني
د پېغلي شونډې په بنېرا اخته دي
خو يې د سترگو ژبه بل څه وايي:

(تاسره

مينه

لرم)

۱۳۷۴/۳/۱۴

اوپا وايي:

مانو

له کومه راغله د لېلا د تگ کوچی سندرہ
چې مو په کلي کې خوره شوه لیونی سندرہ
شور د پاولیو د سینی، د چا خوبجن اسویلي
لپونی زړه مې رانه غواړي د کیردی سندرہ
پاس په دره کې د رمې د غاړو زنگ سره مل
خومره خوره ده مازیگر کې د شپیلی سندرہ
دا د سیند غاړه کې نن بیا د چا وړبل جوړېده
چې داسې ماته کړه مانو پرې د خوانی سندرہ

زه به نغمه شم د آدم ستا د مروند پر بنگرو
ته راته وايه په ناز ناز د درخانی سندر
لوگر د مینې په لور پري کر خوشه چينې یوسه
د زره پرهر ته يي د شونډو د پټی سندر
بي بي مرجانه هره پیغله شوه زیارت ته ورځي
کوډگر ملنگ هره شپه وایي د دوهی سندر

اوداسي نور...

لیوال صاحب یو دروند، متفکر ، زره سواندی او با وقاره انسان دی ، د پاک او سپیڅلی شخصیت خاوند دی. دی د خپلو هیوادوالو، ملگرو او دوستانو سره کلکه مینه، ملگرتیا او خواخوږي لري.

د بناغلي عبدالغفورلیوال د اندو ژوند، څیرنو او پنځونو د پوره جاج اخیستني په موخه به دا لاندې مرکه ولولئ. هیله من یم چې ستاسې د گرانو مینه والو ادبي تنده او بنکلاییز ذوق خروب کاندې.

لیوال صاحب زما سلامونه او نیکې هیلې ومنې. اجازه راکړی، چې خپلې پوښتنې مو مخي ته کېږدم.

گران انجنیر صاحب زه هم خپلې مینې او پېرزوینې تاسې او ټولو مینه والو ته وړاندې کوم او په خدمت کې یم.

پوښتنه: یو شمیرلیکوال وایي: شعر د شاعر د زړه ژبه ده چې د زره غوږونو ته رسیري. زه غواړم، تاسې راته د خپلې شاعرۍ د انگېزې او پیلامې په اړه څه وویاست؟

ځواب: له عقلي او علمي پلوه زره دویني دیمپولو آله ده (او چې توکه ورسره وي)، نو نه ژبه لري، نه هم غوږونه ، خو ډیره ځله زره په استعاري او سېمبولیکه توگه دانسان د رواني - په تېره بیا عاطفي - اخیستنو او غبرگونو هغه ځواک ته ویل کیږي، چې هنرونه ورسره نږدې اړیکه لري. دهمدې لپاره دشعر ترټولو اوسمهالی پېژند داکټلی شو ، چې : په لنډه او آهنگینه ژبه د اند او تخیل عاطفي تړون ته شعروایي. دشعر دپېژندلو لپاره دهنرپېژندنه مرسته کولای شي ، ځکه اوسمهالی ادبپوهان فکر کوي ، چې شعر تر ادبیاتو ډیر هنرونو ته ورنږدې دی ، ژان پل سارتر فکرکوي ، چې شعر ټولنیزه - مصلحتي ژمنتیا نه مني ، ځکه نو له ادبیاتوڅخه خپله لاره بیلوي او په هنرونو کې گڼل کیږي. دشعر

په اړه يوه بله ارواپوهنيزه موندنه بنيښي؛ هغه څه چې مور ورته الهام ، شهود يا رواني كشف وايو ، په حقيقت كې زموږ په تحت الشعوركې دهغو زيرمه شويو (شاته وهل شويو) غوتو (عقدو) پټو غريزو، غوښتنو ، تمايلاتو ، گروهو او تندو بيا فوران دى ، چې زيرنځاى يې زموږ خپلې ، زموږ دنياكونو او ټول بشريت گډې لاشعوري سرچينې دي او دبيلابيلو عاطفي پېښو له امله سر راښكاره كوي ، بيا د ويونكي له ژبني او وينايز مهارت او پوهې سره غوټه كيږي ، چې په پايله كې شاعرانه وينا ورڅخه جوړيږي ، ددې منطق پر بنسټ شعر له نورو هنرونو (موسيقي ، انځورگري ، نڅا ، تياتر...) سره گډ زيرنځاى لري او همدارنځي بيرته دنورو (لوستونكيو يا اوريدونكيو) له عاطفي سره پيوند مومي نو په عامه وينا يې زړونو ته لاره كوي همدغه هيچاني اغيز دى ، چې شعر يې دبشریت خورا زوړملگرى او ډير اغيز بنسټونكى ژانر گرځولى دى.

پوښتنه: يوشمير ليكوال په دې آند دي : په شاعرۍ كې ترټولو لويه سرچينه مينه ده كه دا سرچينه نه وي، نو د شاعرۍ ډيره غوره برخه له منځه ځي . لكه، چې ارواښاد استاد گل پاچا الفت وايي:

مينه گلزار ته بلبلان راولي

بلو ډيوو ته پنتگان راولي

شاه د گدا زړه ته نژدې كاندي

دخوار جونگرې ته سلطان راولي

كه يو په ځمكه بل اسمان كې اوسي

ځمكې ته ستوري د اسمان راولي

مهرباني وكړئ په دې تراو خپل ليد را سره شريك كړئ؟

ځواب: دوراندينې پېژندگلوۍ په مرسته مور پوهېداى شو ، چې دشعر له خورا ډيناميكو جوړوونكيو څخه يويې دانسان عاطفي - هيچاني ځواك دى. مينه له فزيولوژيكي پلوه دغريزي بنسټ ترڅنگ له همدې عاطفي - ولوليز يا هيچاني ځواك سره نږدې اړيكي لري ، دهمدې لپاره له لرغونيو زمانو څخه مينه دشعر يوه غوره او لويه برخه منځپانگه ده ، داسطوره پېژندنې دپوهې يو منطق حكم كوي ، چې لرغوني حماسي - گروهيزي (عقيدوي) اسطوري ياد ته دسپارلو لپاره په منظومو كې خوندي كېدې او ددې لپاره چې دغه منظومي تلپاتې او هنري ارزښت ومومي نو دكيسو په اوږدوكې به دميني او عاشقۍ مالگه ورگډيده ، داكار به شاعرانو كاوه ، په دې توگه وينو ، چې د شاعرانو دې كار آن

د حماسو او گروهيزو منظومو منځپانگه وربدلوله ، پخوانۍ انگېرنه همداسې وه ، چې د شعر د بنکلا لپاره بنيادي مينې ته پکې ځای وموندل شي . مور په خپل گډ (ټوليز) تحت الشعور کې خامخا دميني يوه تجربه لرو او هرکله ، چې خپلو ولولو او عواطفو ته نږدې کلام اورو ، اغېز راباندې کوي ، دهمدې لپاره مينه د شعر اصلي هډ او بنکلاييز جوهر دی .

پوښتنه: يو هالنډي شاعر وايي:

(بنکلا د يوې ستري دښتې په څير ده چې لاروی پکې لالهانده وي، خوهرې خوا ته چې ځي يو بنکلی بن به ويني.)

ستاسې پر اند ايا په شعر کې همداسې يوه بنکلا نغښتې ده؟

ځواب: بنکلا دانسان يوه تلپاتې تلوسه ده ، چې هر وگړی يې بېل تعريف او ځانگړی تعبير لري، خوړل او تنفس دانسان جسم ژوندی ساتي په همدې ارزښت بنکلا دانسان اروا ژوندی ساتي ، بنکلا نسبي ده ، خو بنکلا ته اړتيا مطلقه ده . پر همدې بنسټ انساني اروا تل په بنکلا موندلو پسې سرگردانه ده او د ټولو بنکلاگانو فتحې ته دانسان رواني تنده پای نلري ، همدغه تنده ، همدغه تلوسه او همدا رواني هڅه په انسانانو کې گډې ريښې لري ، مخکې مو وويل ، چې پخپله بنکلا او د بنکلا خوبوونې ذوق نسبي او په بيلابېلو وگړيو کې رنگارنگ دی ، خو اړتيا يې مطلقه ده ، هر کله چې بنکلا په هنرونو او شعر کې ځای مومي دهمدې گډې تندي او مطلقي اړتيا غريزه خړوبوي او په دې توگه شعر او هنر دهغه بنکلي مرمريز لوښي ارزښت مومي ، چې بنکلا ليردوي او تېري انساني اروا خړوبوي. شعر پرته له بنکلا څخه هغه لوښي ته ورته دی ، چې تش وي. او بنکلا له هنر او شعره پرته دهغوتويي شويو اوبوپه شان دي ، چې لوښی ونلري او تېری يې نشي څښلی.

په ډيره ادبي مينه او درنښت: انجنير عبدالقادر مسعود